

als stuwkracht voor verandering. Talloze malen lijken verlangen, walging, liefde, angst en soms boosheid culturen te hebben overmand en mensen dingen laten doen die alles kunnen veranderen. Ik zal nagaan hoe deze emoties – en de opvattingen daarover zoals mensen die ontwikkelden – een rol speelden in het vormgeven van de wereld. In dit proces zullen we zien hoe het beleven door mensen van verlangen, walging, liefde, angst en boosheid in het verleden anders was dan hoe wij deze emoties vandaag de dag ervaren.

Wat volgt is een uitgebreide rondreis langs de verschillende manieren waarop mensen in de loop der eeuwen hun gevoelens hebben opgevat, een reis die zal laten zien hoe die gevoelens de wereld hebben veranderd op wijzen waarvan de gevolgen nog altijd merkbaar zijn. We slaan niets over, van de oude Grieken tot kunstmatige intelligentie, van de kust van Gambia tot de eilanden van Japan, van de macht van het Ottomaanse Rijk tot de opkomst van de Verenigde Staten. We kijken zelfs even in de toekomst.

De geschiedenis laat ons zien dat emoties machtig zijn, dat ze, net als welke technologie, politieke beweging of denker dan ook, de wereld hebben vormgegeven. Ze hebben de basis gelegd van religies, filosofische onderzoeken en het streven naar kennis en rijkdom. Maar ze kunnen ook een duistere kracht vormen, in staat werelden neer te halen door oorlog, hebzucht en wantrouwen. Elk van de volgende hoofdstukken is gericht op een bepaalde tijd en plaats, maar samen vormen ze een verhaal over hoe emoties de wereld waarin we leven, in al zijn complexiteit, wonderlijkheid en diversiteit, hebben vormgegeven. Ik hoop dat je het aan het einde van het boek hiermee eens zult zijn en dat je nooit meer op dezelfde manier over emoties denkt.

HOOFDSTUK 1

KLASSIEKE DEUGDEN GEVEN HET TEKEN AF

Laten we beginnen met een paar grote ideeën. De geschiedenis zit vol ideeën over emoties: wat het zijn, waar ze vandaan komen, hoe ze geuit en beheerst zouden moeten worden. Deze ideeën hielpen de godsdiensten en wereldbeschouwingen te vormen die nog steeds leven in onze maatschappij. In veel gevallen hadden ideeën over gevoelens zoveel invloed dat ze de geschiedenis vormgaven. Maar voordat we bij de hoofdstukken aankomen over het oude India, over het tijdperk van het Nieuwe Testament en over de gedachten van heiligen en profeten, zal ik bij het begin beginnen – of tenminste bij het begin voor zover we daar iets van weten, waarin enkele van de vroegste ideeën over emoties zijn vastgelegd. Zoals zo vaak in de geschiedenis betekent dit dat we terug moeten naar het oude Griekenland.

Plato en Socrates

Zo'n 399 jaar voor de geboorte van Jezus lag een man van ergens in de twintig ziek op bed.¹ Zijn stevige gestalte was algemeen bekend in

Athene; daarmee was hij worstelaar geworden van een zekere faam. Hij kan wel eens hebben gestreden op de Olympische Spelen. De meesten van ons kennen hem bij zijn bijnaam, ‘de Breedgeschouderde’, of beter nog, bij de Oudgriekse versie daarvan, Plato.²

Plato was niet alleen lichamelijke intimiderend, hij was ook intellectueel reusachtig. Later zou hij een school stichten die zo belangrijk was dat haar naam – de Academie – vandaag de dag nog altijd wordt gebruikt om zetels van geleerdheid te beschrijven. In zijn Academie schreef Plato filosofische werken. Hij legde een reeks debatten vast die bekend werden als dialogen. In al deze geënceneerde tweegesprekken op één na is de voornaamste spreker zijn oude leermeester Socrates, van wie hij enorm veel hield.

Het belang van deze dialogen is nauwelijks te overschatten. Ruim twee millennia later noemde de filosoof en wiskundige Alfred North Whitehead alle filosofie die na hen kwam ‘een serie voetnoten bij Plato.’³ Maar zonder de gebeurtenissen van die bijzonder emotionele dag in 399 v.Chr. toen Plato ziek op bed lag, en de dagen die eraan voorafgegaan waren, was hij misschien gewoon een van de honderden denkers geweest die in vergetelheid zijn geraakt. Want op de dag waarop Plato probeerde weer beter te worden, werd zijn leermeester Socrates terechtgesteld. Plato’s gevoelens daarover waren, nou ja, gecompliceerd.

Het platonische gevoel

De Grieken noemden emoties *pathē*, meervoud van *pathos*, wat ‘ervaring’ of ‘lijden’ betekent. Of het het één was of het ander hing af van welke *pathē* je ervoer (of aan welke je leed). Plato dacht dat *pathē* verstoringen waren in onze ziel, rimpels veroorzaakt door externe gebeurtenissen of sensaties die je uit je evenwicht brengen en je kalmte verstoren. Maar voor Plato waren zielen meer dan slechts dat beetje van ons dat niet lichaam is.

Zielen waren belangrijk voor Plato, omdat ze het menselijk deel waren van een idee dat centraal stond in de filosofie. Hij dacht niet dat de wereld die we om ons heen zien, het enige is wat er is. Hij

dacht dat alles, van mensen via bomen tot stoelen, slechts een onvolmaakte versie was van wat hij de *kósmos noetós* noemde, de ‘wijze kosmos’, beter bekend als de ‘vormen.’ Hij geloofde dat we allemaal worden geboren met een inherente kennis van deze perfecte vormen. Dat is er de oorzaak van dat we kunnen inzien dat twee verschillende voorwerpen, zoals een barkruk en een troon, in wezen allebei zetels zijn. Beide komen overeen met een herinnerde vorm van een volmaakte zetel. Plato vergeleek onze ervaring met de werkelijkheid met de ervaring van mensen die in een grot wonen en daar op de wand schaduwen zien van gebeurtenissen die buiten plaatshebben. Wat wij denken dat echt is, is slechts een schaduw. In Plato’s visie zijn onze zielen de werkelijkheid: onze perfecte vorm die danst in het zonlicht voor de ingang van de grot. Onze lichamen zijn slechts de schaduwen die ze werpen. Als we *pathē* voelen, dan is dat het gevolg van iets wat onze ziel verstoort, sensaties oproept in ons lichaam en ervoor zorgt dat de schaduwen onverwachte bewegingen maken. Wat Plato in verwarring bracht was hoe mensen in hemelsnaam twee verschillende emoties tegelijk konden voelen. Hoe kon iemand tegelijkertijd doodsbang en dapper zijn, willen vechten maar ook willen vluchten bijvoorbeeld, zoals soldaten tijdens de slag? Hij kwam tot de conclusie dat onze ziel uit meer dan één deel bestaat.

Hij redeneerde dat, omdat dieren een ziel hebben maar niet complex kunnen denken, er één type ziel moet zijn voor dieren en een ander type voor mensen en goden. De goddelijke ziel was de zuivere rede en kon niet direct worden verstoord door *pathē*. Deze ziel noemde hij *lógos*.⁴

Lógos is een moeilijk te vertalen woord. Het betekent ‘gedachte’ of ‘woord’, of misschien het vermogen woorden om te zetten in gedachten. Belangrijker is dat *lógos* een goddelijk element heeft. Een bruikbare illustratie van dit concept is te vinden in het Nieuwe Testament, in Johannes 1:1. In dit oorspronkelijk in het Grieks geschreven Bijbelboek staat (in de Statenvertaling): ‘In den beginne was het Woord [*lógos*], en het Woord [*lógos*] was bij God, en het Woord [*lógos*] was God.’ Als je je ooit hebt gevraagd hoe God een woord ge-

noemd kon worden, dan neem je deze passage, begrijpelijk, iets te letterlijk. God wordt hier in feite een gedachte genoemd, een ziel van zuivere rede, een vermogen dingen te kennen. Dat was Plato's *lógos*: een type ziel dat kan denken, weten, begrijpen.

Plato noemde de ziel die dieren hebben het *epithumêtikon*, een woord dat 'verlangen' of 'begeerte' betekent.⁵ Als deze ziel wordt verstoord door *pathê*, schept het de basale drang die je door het dagelijks leven leidt: plezier, pijn, het verlangen naar voedsel en seks, de neiging pijnlijke dingen te vermijden, enzovoorts. Omdat mensen deels dierlijk zijn maar kennelijk in staat tot complexer denken, weten en begrijpen, dacht Plato dat we zowel het rationele *lógos* moesten hebben als het irrationele *epithumêtikon*.

Maar onze ziel moet uit nog een deel bestaan, dacht Plato. Mensen kunnen voelen wat goed is en wat slecht en daarnaar handelen zonder erover na te hoeven denken. Zuivere logica doet dat niet, evenmin als menselijke begeerte, en dus moet onze ziel uit nog een derde deel bestaan. Hij noemde dit deel van de ziel de *thumoeides* of *thymos*, de 'geestrijkheid'.⁶ *Thymos* is te vertalen als 'boosheid' en het is in dit deel van de ziel waar je de gevoelens vindt die dingen voor elkaar krijgen. Net als de *epithumêtikon* kan de *thymos* direct worden verstoord door *pathê*. Als de *thymos* verstoord wordt, dan schept hij kennelijk boosheid. Maar dat soort verstoring kan ook *pathê* van 'hoop' oproepen, waardoor je dingen gaat doen omdat je denkt dat ze zouden kunnen, zelfs als ze moeilijk zijn. *Thymos* kan het lijden aan 'angst' oproepen, dat je helpt ontsnappen uit gevaarlijke situaties die je niet hebt kunnen vermijden. Of hij kan de ervaring van of het lijden aan 'moed' veroorzaken, waardoor je dingen doet, ook al ben je bang. Maar, en volgens Plato is dit erg belangrijk, de doelen waar de 'geestrijke ziel' naar streeft, zijn niet noodzakelijkerwijs voor het hogere goed. Deze *pathê* zorgen er, net als de dierenziel, voor dat je als vanzelf plezier gaat zoeken of zonder na te denken pijn gaat vermijden. Dit redeloze verlangen naar plezier wordt *boulesis* genoemd. *Boulesis* is niet rechtschapenheid, aangezien het juiste doen ook wel eens pijnlijk is en het doen van slechte dingen je plezier kan schenken.

Om echt rechtschapen te zijn moet je streven naar een soort goed dat voortkomt uit *lógos*: *eros*. *Eros* betreft niet persoonlijk plezier, maar het hogere goed. Om rechtschapen te handelen kun je je niet uitsluitend laten leiden door je *pathê*. Je moet leren bedenken wat echt het beste is, leren evalueren, oordelen. Je moet stoppen en denken: 'Is dit echt het juiste om te doen?' Je kunt het niet zomaar doen omdat het je fijne gevoelens oplevert. Het juiste om te doen kan er zelfs voor zorgen dat je je slecht voelt, waardoor je weggaat van *boulesis*. Maar dan nog is het het juiste om te doen. Dat is *eros*. Het onderscheid tussen *boulesis* en *eros* is een onmisbare component van het emotionele regime dat Plato voor zijn volgelingen construeerde. Het was zelfs van toepassing als iemand die zij liefhadden, op het punt stond te worden omgebracht. Plato gebruikte het verhaal over Socrates' dood als een voorbeeld van de macht van *eros* tegenover die van *boulesis*. Maar om bij dat verhaal te komen moeten we eerst begrijpen waarom Socrates terechtgesteld werd.

Het proces tegen Socrates

Socrates werd veroordeeld voor goddeloosheid en zijn slechte invloed op de jeugd, en hoewel dat niet precies was waarom veel Atheneren hem dood wilden hebben, is het moeilijk hard te maken dat hij onschuldig was. De strategie die hij hanteerde in zijn verdediging voor de jury, die algemeen bekend geworden is als de socratische methode, hield in dat hij de juryleden vroeg naar hun opvattingen. Soms stelde hij met zijn vragen de autoriteiten aan de kaak, algemene opvattingen over gerechtigheid en zelfs de goden zelf. Als de juryleden Socrates antwoordden, stelde hij hun meer vragen en moedigde hij hen aan te gaan twijfelen aan hun eigen opvattingen en hun ideeën te verfijnen. Uiteindelijk resulteerde zijn socratische methode erin dat deze mannen zichzelf ervan overtuigden dat Socrates in alles gelijk had, ook in zijn respectloze ideeën.

Op dat moment was Athene net aan het herstellen van een eeuw strijd en onderdrukking. Na een lange oorlog tegen de Perzen volgde een bittere (en verloren) burgeroorlog tegen Sparta – waarin So-

crates een gerespecteerd en gedecoreerd soldaat werd – en hieven de Spartanen Athenes beroemde democratie op; in haar plaats installeerden ze in 404 v.Chr. een bestuur van Dertig Tirannen. Maar de Atheners, teleurgesteld in de nieuwe, opgelegde regering, kwamen al gauw in opstand. In nog geen jaar wisten ze de Dertig, zoals ze kortweg werden genoemd, eruit te schoppen en mensen te arresteren die ervan verdacht werden hen te hebben geholpen.

Socrates behoorde tot de arrestanten. Zijn grootste misdaad was niet goddeloosheid of zijn slechte invloed op de jeugd: het was een kwestie van wie hij nu precies had gehegeld – en daartoe behoorden veel machtige, invloedrijke en zeer gehate figuren. Een van hen was bijvoorbeeld Alcibiades, een vooraanstaande generaal die in dienst trad van het Atheense, dan weer het Spartaanse leger, welke van de twee hem maar het beste uitkwam. Onder Socrates' publiek bevonden zich ook enkele van de Dertig en families die hen steunden. Daartoe behoorde Critias, een van de machtigste van de Dertig.⁷ Ook aanwezig was de zoon van Critias' nicht Perictione: een jonge worstelaar met de bijnaam Plato.

Er bestaat geen enkele twijfel dat Socrates' arrestatie politiek was ingegeven, maar hij was ook schuldig aan alles wat hem ten laste was gelegd. Toen hij schuldig werd bevonden, vroeg Socrates hem, in plaats van de doodstraf, de rest van zijn leven van gratis eten te voorzien in ruil voor zijn diensten aan de stad. Het antwoord daarop is precies wat je je voorstelt en hij werd veroordeeld tot de dood door de gifbeker.

De dood van Socrates

De doodstraf voerde Socrates zelf uit door het leegdrinken van de gifbeker met het extract van dollekervel. Volgens Plato's verslag, waarvan hij beweert dat hij het heeft gekregen van een andere leerling van Socrates, Phaedo, die erbij was geweest, begonnen de mensen die bij Socrates waren en hem de beker zagen leegdrinken, te huilen. Socrates raakte erdoor geërgerd en vroeg: 'Wat is dit ... jullie merkwaardige kerels. Het is voornamelijk om deze reden dat ik de

vrouwen heb weggestuurd, juist om dergelijke ongepastheid te vermijden, aangezien ik gehoord heb dat men moet sterven in stilte, als goed voorteken. Dus wees stil en beheers je.⁸ Hun smart kwam voort uit droefenis en een behoefte een manier te vinden verandering te brengen in een dergelijk pijnlijke situatie. Maar Socrates vond dat ze zich als mannen – en het waren uitsluitend mannen – moesten gedragen. Hij vond het prima dat vrouwen huilden, zich op de borst sloegen en hun tunieken verscheurden. Maar niet mannen. Hun gehuil was egoïstisch. Het gehuil was om hun egoïstische afkeer van emotionele pijn en om wat ze *wensten* dat goed was, niet om wat goed *was*.

Na deze terechtwijzing hielden de mannen in het vertrek direct op met huilen. Om je tranen in te houden bij de dood van een vriend moet wel een heleboel emotionele arbeid hebben vereist. Toch schaamden ze zich voor hun gedrag en beseften ze dat ze niet voor Socrates hadden gehuild – Socrates zelf, zo leek het, had zich bij zijn lot neergelegd – maar eerder voor hun eigen 'ongeluk om van zo'n kameraad te worden beroofd'.⁹ Met andere woorden, hun huilen was niet rechtschapen. Het was egoïstisch en ging daardoor in tegen het emotionele regime dat Socrates en Plato voorschreven.

Er is nog een andere passage in Plato's verslag van Socrates' dood die zijn geloof in het in de hand houden van de *pathē* ten behoeve van het hogere doel heel goed demonstreert.¹⁰ Volgens Plato kreeg Socrates de kans te ontsnappen.¹¹ Weglopen zou hebben gevoeld als het juiste om te doen. Zijn 'geestrijke ziel' zou er helemaal voor zijn geweest; op persoonlijk niveau is niet sterven zonder meer goed. Maar hij was nu eenmaal berecht en schuldig bevonden, en dat was dat. De wet overtreden zou verkeerd zijn, onrechtschapen. Plato's Socrates geloofde dat toegeven aan zijn gevoelens het zich afkeren van gerechtigheid zou zijn, een daad die hem zou wegvoeren van *eros* naar *boulesis*. Dat zou in Plato's emotionele regime echter niet kunnen.

Volgens Plato waren Socrates' laatste woorden: 'Crito, we zijn Asclepius een haan schuldig; breng hem dit offer en vergeet het niet.'¹² Er is veel gediscussieerd over wat deze zin betekent. Asclepius was

de god van de geneeskunde; Socrates zal toch niet hebben gedacht dat hij zou worden genezen van een dosis dodelijk gif? Sommigen denken dat Socrates onsamenhangend brabbelde terwijl het gif zijn werk deed.¹³ Volgens de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche zou hij gezegd hebben dat ‘leven een ziekte is’ en dat hij blij was dat hij ervan was genezen.¹⁴ Anderen denken dat Socrates dacht aan zijn jonge vriend Plato, die immers geacht werd ziek op bed te liggen.¹⁵ We zullen het vermoedelijk nooit zeker weten. Maar ik denk dat Socrates Asclepius misschien bedankte voor het genezen van de stad waarvan hij zoveel hield. Misschien begreep hij dat zijn terechtstelling zou dienen als een emotionele bevrijding, een *catharsis*, en dat die uiteindelijk Athene ten goede zou komen. Het was de meest rechtschapen handeling die maar denkbaar is, het hoogst mogelijke voorbeeld van *eros*. Voor Plato moesten gevoelens worden beheerst voor een hoger doel, dus klopt deze verklaring in ieder geval. Plato gebruikte de dood van zijn vriend om ons allemaal te vertellen hoe de grootste man die hij ooit had gekend, zijn verlangens kon beheersen en zich kon richten op *eros*, ook al werd hij terechtgesteld.

Het enige andere verslag over Socrates’ dood waarover we beschikken, is afkomstig van een soldaat en volgeling van Socrates, Xenophon. Hij schreef dat Socrates blij was dat hij mocht sterven omdat hij, hoewel op zijn zeventigste intellectueel nog bijzonder scherp, bang was dat hij dat op korte termijn niet meer zou zijn.¹⁶ De Socrates van Xenophon was een veel praktischer ingestelde man dan die van Plato, en besteedde net zoveel tijd aan het geven van raad als aan ruziemaken. Xenophons verslag kan wel eens dichter bij de waarheid zijn. Maar Plato’s werken gaan dan ook niet over de waarheid; hij geeft ons geen feitelijkheden. Hij leert ons een les over hoe zij die buitengewoon rechtschapen zijn, hun emoties kunnen beheersen ten behoeve van het hogere doel en over hoe wij dat zouden moeten nastreven. Hij zet een emotioneel regime uiteen: een stel regels voor gevoel en het uiten van gevoelens waarvan hij vindt dat we eraan zouden moeten gehoorzamen.

Maar wat was nu Plato’s emotionele regime? Ik druk het zo kort uit als ik maar kan: het was het geloof dat het hogere doel niet gaat

over toegeven aan *pathē*, die verstoringen van de ziel die begeerten en boosheid veroorzaken, noch zou je dat moeten doen waarvan je denkt dat het juist is omdat het juist voelt. Je moet je *lógos* gebruiken om het grotere goed, het hogere doel te vinden, de *eros* in alle dingen, en je handelen richten op het bereiken daarvan. Ook al heeft dat je dood tot gevolg.

Nogal wat mensen hielden zich aan Plato’s regime. Sommigen ontwikkelden het tot iets anders, stoïcisme, een regime op zich waarover we het hierna nog zullen hebben. Anderen, zoals Aristoteles, een jonge volgeling van Plato, verwierpen diens emotionele regime bijna helemaal nadat ze tot eigen bevindingen waren gekomen.

Grote verwachtingen

Rond 334 v.Chr., zo’n vijftig jaar na de terechtstelling van Socrates, las een jongeman, zittend in een tent, een belangrijke brief. Volgens de Griekse biograaf Plutarchus die, dat moet wel worden gezegd, zijn beschrijvingen baseerde op standbeelden, was deze jongeman klein maar gespierd en sterk. Zijn rozerode gezicht was gladgeschoren, wat ongebruikelijk was voor zijn tijd, en zijn nek was krom. Hij hield zijn hoofd meestal scheef waardoor het leek alsof zijn ogen, het ene bruin, het andere blauw, altijd opkeken naar iets. Het is dit lichamelijke gebrek dat Plutarchus’ beschrijving enigszins geloofwaardig maakt.¹⁷ Met onze hedendaagse kennis zouden we over die kromme nek kunnen zeggen dat hij aan een fysieke kwaal leed als aangeboren torticollis, ‘draaihals’ of ‘scheefhals’.¹⁸ Maar zijn lengte, zijn jeugdigheid, zijn geschoren kin noch zijn nekproblemen weerhielden Alexander ervan ‘de grote’ te worden. In 334 v.Chr., toen Alexander nog maar 22 jaar was, had hij de Grieken bevrijd, die al zeventig jaar leden onder het juk van het Perzische leger na het einde van de Peloponnesische Oorlog. Maar Alexander wilde verdergaan. Hij wilde Perzië zelf binnenvallen. Hij stond op de grens van zijn koninkrijk en Azië en wierp een speer in de lucht. Kwam die terecht in Perzië, dan zou hij het veroveren. Gebeurde dat niet, dan deed hij het niet. Maar toen hij zag hoe de punt van de speer in Per-

zische grond stak, verklaarde hij dat de goden hem Perzië ten geschenke aanboden en dat hij het zou aannemen.

Volgens een verhaal, geschreven door een man die wij geschiedkundigen Pseudo-Callisthones noemen, was de brief die Alexander las afkomstig van de ziedende koning Darius III van Perzië. Het was een brief vol snoeverij en dreigementen.* Darius beweerde dat hij niet alleen een koning was maar ook een god, een heel rijke god die Alexander beschouwde als zijn 'dienaar' die terug naar huis moest en 'in de schoot van zijn moeder moest blijven ... want op zijn leeftijd heeft men nog opvoeding en verzorging nodig en eten op schoot'.¹⁹ Dit was een weinig subtiele berisping. Een mindere leider was misschien teruggekeerd, bezorgd als hij was dat zijn soldaten erachter zouden komen hoe machtig de man wel niet was tegenover wie ze kwamen te staan als ze opmarcheerden. Maar Alexander was slim. Hij had als leermeester een man gehad wiens werk zo cruciaal is voor de studie van de filosofie dat het nu nog wordt geanalyseerd en bediscussieerd, ondanks het feit dat zijn boeken in de loop van de geschiedenis verloren zijn gegaan en slechts door hemzelf gemaakte aantekeningen voor zijn lessen zijn overgebleven. Deze leermeester en leerling van Plato was Aristoteles.

Aristoteles' affecties

Als de hele westerse filosofie slechts een serie voetnoten is bij Plato, dan zijn de aantekeningen die door Alexanders oude leermeester Aristoteles waren opgeschreven diepgaander dan de meeste andere voetnoten. Aristoteles was een stuk praktischer dan Plato. Terwijl Plato, die vaak het liefst wilde zitten en even goed nadenken, graag praatte met zijn vrienden, bracht Aristoteles zijn tijd liever door met het kijken naar en taxeren van de wereld. Door dit verschil van opvatting kwamen Plato en Aristoteles enigszins tegenover elkaar te

* Vergeet niet dat er een reden is waarom we de schrijver Pseudo-Callisthones noemen. Maar hoewel het verhaal best verzonnen zou kunnen zijn, wordt wel heel ver gegaan in het verklaren van Aristoteles' emoties.

staan. Uiteindelijk verliet Aristoteles in 348 v.Chr. Plato's Academie. Waarom hij dit deed, is niet helemaal duidelijk. Misschien had hij van de school alles geleerd wat er te leren viel. Misschien kon hij niet overweg met Plato's opvolger Speusippus. De oorzaak daarvan zou kunnen zijn dat Atheners wat xenofob waren waar het Macedoniërs als Aristoteles betrof. Hoe dan ook, nadat hij een tijdje had rondgereisd, keerde hij naar huis terug om een baan aan te nemen bij de tempel van de Nimfen in Mieza, Macedonië. Hier onderwees hij de tiener Alexander. Waarschijnlijk maakte omgaan met emoties deel uit van de lessen. Als Aristoteles zijn zin had gekregen, zou iedere jongeman hebben geleerd hoe die te manipuleren. Om zijn jonge leerling te onderwijzen over emoties, is hij vermoedelijk begonnen met de eenheid die, volgens hem én Plato, aan de basis ligt van onze gevoelens: de ziel.

Op het eerste gezicht vertonen de theorieën van Aristoteles en Plato grote overeenkomsten. Beiden namen aan dat de ziel uit drie delen bestond en beiden dachten dat ieder deel een ander stel krachten bezat. Beiden dachten dat de rede zich bevond in een bepaald deel van de ziel, dat alleen in die van de mensen en de goden bestond. Maar Plato geloofde dat de ziel iets externs was en beheerst werd door het schaduwlichaam. Aristoteles niet.

De drie delen van Aristoteles' ziel waren gebaseerd op wat hij waarnam. Hij zag dat planten, dieren en mensen allemaal leefden, dus bedacht hij dat ze allemaal een of andere ziel of levenskracht hadden. Hij zag dat planten zich voortplanten en groeien net als mensen en dieren, maar dat ze geen emoties 'voelen' en zich nauwelijks bewegen. De ziel van een plant moet dus eenvoudig zijn, redeneerde hij, een 'vegetatieve' ziel. Ook nam hij waar dat dieren alle dingen doen die planten doen, maar dat ze ook sensaties voelen en bewegen, net als mensen. Daarom moeten zij een gevoeliger deel van de ziel bezitten, een 'sensatieve' ziel. Wat dieren niet kunnen, is filosofie schrijven en denken over wat zielen zijn: ze reageren alleen maar. Daarom, zo bedacht hij, moeten ze dus het 'rationele' deel van de ziel, dat het denken beheerst, ontberen. Deze drie delen van de ziel werken als een hiërarchie. Planten hebben vegeta-